

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми «**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОЇ ЛЕКСИКИ У
МОЛОШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ
МОВЛЕННЯ IV РІВНЯ**»

:

Виконала
здобувачка вищої освіти
заочної форми навчання
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
ІРИНА ПСАРУК

Науковий керівник:
Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Рецензент:
Вадим ЛЕВИЦЬКИЙ
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
і спеціальних методик

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	8
1.1. Характеристика загального недорозвитку мовлення у молодших школярів.....	8
1.2. Порівняльна характеристика розвитку описової лексики у молодших школярів з нормотиповим розвитком та з загальним недорозвитку.....	18
1.3. Психолого-педагогічні підходи до змісту формування у молодших школярів мовленнєвих умінь і навичок	27
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ОПИСОВОЇ ЛЕКСИКИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (1 класу) ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІV	34
2.1. Обґрунтування методики констатувального етапу дослідження.....	34
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	49
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІV РІВНЯ	58
3.1 Корекційно-розвиткова робота з формування описової лексики у молодших школярів з ЗНМ ІV рівня.....	58
3.2 Ефективність застосування методики.....	63
Висновки до третього розділу.....	69
ВИСНОВОК	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі мовленнєві уміння є одними з найважливіших психічних функцій людини. Мовленнєва діяльність передбачає такі процеси як сприймання і розуміння мовлення або породження його в усній та писемній формах. Опанувавши її, дітям буде легше усвідомлювати, спланувувати і регулювати власну поведінку у соціумі. Зокрема, під час початкового навчання важливим етапом є складання описових розповідей, що сприятиме кращій комунікації між учнями. Окрім цього описова лексика допомагає розвивати різні види сприймання: зоровий, слуховий, тактильний. А також формувати уміння для того, щоб виконувати розумові операції, розвивати пам'ять, увагу та комунікативні здібності до розгорнутого мовлення.

Саме тому, з огляду на орієнтацію логопедії в навчанні та вихованні дітей із порушеннями мовлення значущим є формування описової лексики, зокрема значення слів, їхні структурно-семантичні розряди та класифікація за походженням і стилістичним вживанням. При цьому науковці зазначають, що у дітей з загальним недорозвитком мовлення спостерігається звужена смислова структура слова, несформованими є типи його значень, зокрема описові (Б Головіна, І. Глущенко, С. Заплатна, Н. Ільїна, О. Ткач, Л. Трофименко).

Розвиток мовлення, формування мовленнєвих умінь описового характеру, а в подальшому – застосування описово-лексичних навичок у повсякденних висловлюваннях відіграють важливу роль у когнітивному розвитку дитини (Л. Трофименко, Ю. Рібцун, О. Олефір, В. Тарасун, І. Мартиненко, Є. Соботович).

Засвоєння дітьми описової сторони мовлення та її накопичення є одним із показників готовності до навчання у школі, а у майбутньому – стануть

важливим засобом регуляції міжособистісних стосунків з однолітками і оточуючими.

Отже, описові мовленнєві вміння формується на пізнанні зв'язків предметів та їхніх ознак у нерозривності («предмет - ознака»). У мовленні ознака, позначена прикметником, практично завжди подається разом із назвою предмета. Завдання дитини – розчленувати цю єдність, відокремити ознаку від предмета, розмежувати прикметник та іменник. Самостійність дитини особливо чітко виявляється тоді, коли вона сама поєднує іменник із прикметником, створюючи атрибутивне або предикативне поєднання.

У працях науковців (Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Є. Соботович) дається опис різних систем та етапів розвитку і корекції описово-лексичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку.

Дослідження науковців (Н. Гаврилової, С. Коноплястої, Є. Соботович, Л. Трофименко) вказують, що у дітей із ЗНМ засвоєння лексичних значень, якостей, властивостей, ознак та станів предметів відбувається з труднощами, які впливають на мовленнєву й пізнавальну діяльність. Тому типовими для цих дітей є лексичні заміни, пов'язані як із нездатністю виділити або диференціювати суттєві ознаки (величину, висоту, ширину, товщину тощо), так і з нерозрізненням якостей предметів. Як наслідок, – у школяра спостерігається уповільнений темп засвоєння граматичних форм, морфологічної та синтаксичної систем мови й спотворення загальної картини мовленнєвого розвитку.

Подальша робота з формування описової лексики у молодших школярів із ЗНМ повинна враховувати закономірності опанування цими мовленнєвими засобами, а також фактичний стан сформованості лексичного компонента мовлення цих дітей у описовій ланці [32].

Таким чином, описові навички у молодших школярів із ЗНМ досягаються шляхом правильного підбору методичних прийомів і дидактичного матеріалу спеціалістами, урахуванням закономірностей та об'єктивних труднощів у засвоєнні описово-лексичних умінь в онтогенезі

мовлення, а також специфіки усвідомлення семантики слова-ознаки й засвоєння описових умінь дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. [33, с. 2].

Аналіз логопедичної літератури показує, що проблемою загального недорозвиненням мовлення у дітей займалися низка дослідників, зокрема за такими напрямками: теоретичні аспекти та механізми прояву загального недорозвитку мовлення (Л. Андрусишина, Н. Бондаренко, С. Конопляста, І. Мартиненко, Т. Сак, М. Шеремет). Вивчення образного мовлення, спілкування, комунікативної діяльності та активності молодших школярів з загальним недорозвиненням мовлення (Н. Базима, О. Дудка). Нормативні показники мовленнєвого розвитку та психолого-педагогічна характеристика молодших школярів з загальним недорозвиненням мовлення (Л. Андрусишина, О. Колишкін, Є. Соботович). Дослідження лексичних умінь у дітей із загальним недорозвитком мовлення (Н. Марцун, О. Мілевська). Діагностика, корекція та шляхи подолання порушень у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення (Н. Базима, О. Денисяк, Л. Трофіменко).

Діти із загальним недорозвитком мовлення, у яких не сформовані лексичні процеси не володіють достатніми описово-лексичними навичками для навчання у школі. Тому необхідно проводити своєчасну корекційну роботу, яка впливатиме на формування і розвиток зв'язного мовлення. Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених положень зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра **«Особливості формування описової лексики у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити проблему вдосконалення психолого-педагогічного та логопедичного забезпечення з розвитку та корекції лексичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Об'єкт дослідження: Лексична сторона мовлення молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження: Розвиток описової лексики у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Гіпотеза дослідження: Розроблене психолого-педагогічне забезпечення та основні напрямки корекційно-педагогічної роботи з усунення порушень лексичної сторони мовлення дасть нам змогу полегшити навчання у школі для молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз особливостей розвитку лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

2. Емпірично вивчити рівень сформованості лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

3. Розробити основні напрямки корекційно-педагогічної роботи з усунення порушень лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Методи дослідження: системний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури в розрізі проблеми, яка досліджувалася; теоретичне вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду; констатувальний та формувальний етапи дослідження; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Чортківський ліцей №5 міста Чорткова Тернопільської області; Чортківський ліцей №2 міста Чорткова Тернопільської області; Чортківський ліцей №7 міста Чорткова Тернопільської області.

Теоретична значущість полягає в здійсненні теоретико-методологічного аналізу особливостей розвитку лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня.

Практичне значення полягає у емпіричному вивченні рівня сформованості лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня та розробці основних напрямків корекційно-педагогічної роботи з усунення недоліків лексичної сторони мовлення у цієї нозології дітей.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювались на науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Особливості формування описової лексики у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У ході роботи над магістерським дослідженням, ми досягли бажаної мети та виконали всі завдання. Вищеописане дозволило нам сформулювати наступні висновки.

Під час вивчення психолого–педагогічної літератури нами висвітлено науково–теоретичні основи описової лексики. Надано характеристику поняттю «слово» як основної лексичної одиниці, визначено роль слова та його значення, детально описані особливості та етапи розвитку словника дітей в онтогенезі, визначені особливості розвитку словника дітей з порушеннями мовлення. Також наданий опис труднощів, з якими зустрічаються діти з ЗНМ та наведений зміст словникової роботи.

Для обстеження стану сформованості словника дітей з ЗНМ нами були виокремлені декілька методик для визначення рівня сформованості мовленнєвих умінь і навичок. Обстеження здійснювалося за серіями завдань: визначення стану рівня моторної реалізації мовлення; дослідження навичок мовного аналізу; дослідження словника і навичок словотворення; дослідження розуміння логіко-граматичних відносин; дослідження зв'язного мовлення.

На констатувальному етапі дослідження було виділено рівні (високий, достатній, середні та низький) сформованості фонетичної сторони мовлення у дітей шкільного віку із ЗНМ та з нормотиповим розвитком.

Якісний аналіз показників узагальненого емпіричного вивчення рівня сформованості лексичної сторони мовлення у молодших школярів з загальним недорозвитком мовлення IV рівня показав, що їх переважна більшість (60%) проявляє низький рівень.

Здійснюючи аналіз результатів обстеження, ми виявили, що у більшості дітей спостерігаються порушення лексичної сторони мовлення, словотворення, розуміння логіко–граматичних відносин та зв'язного

мовлення. Виявлені порушення у дітей вимагають систематичної корекційно–розвивальної роботи.

Для активізації словника дітей з ЗНМ нами була запропонована синтезована експериментальна методика активізації словникащо базується на використанні ІКТ-засобу, а саме LCD-екрану який оснащений навчально–корекційними іграми та вправами.

Означена експериментальна методика активізації словника дітей з ЗНМ проводилося в Чортківському ліцеї №5 міста Чортків Тернопільської області; Чортківському ліцеї №2 та 7 міста Чортова Тернопільської області з грудня 2022 р. по листопад 2023 р., в якому взяло участь 10 дітей молодшого шкільного шкільного віку із ЗНМ, і нормотиповим розвитком.

Реалізація методики активізації словника дітей з ЗНМ засобом LCD – стійкою передбачає реалізацію таких дидактичних принципів комплексного підходу, системності і наступності навчання, доступності навчання, індивідуального навчання, онтогенетичного принципу.

Робота з LCD-екраном на логопедичних заняттях використовується дозовано, не впливаючи на структуру та методику проведення заняття. Замінюватися можуть тільки навчально–корекційні ігри та вправи.

Під час проведення нашого дослідження, на логопедичних заняттях ми використовували логопедичні корекційно–навчальні ігри на формування поняття іменник, поняття дієслово, поняття прикметників.

Активізація словника в мовленні дитини відбувається за допомогою логопедичної роботи з корекції лексичної сторони мовлення, яка має включати корекцію мовленнєвого порушення та збагачення словникового запасу. Робота над вивченням лексичного матеріалу в початкових класах має велике значення. Логопедична робота допомагає розширенню знань учнів про мову, ознайомлює з одиницею мови — словом, є головним джерелом збагачення словника учнів. Удосконалення словникового запасу розвиває увагу учнів із ЗНМ до значення й уживання слів у власному мовленні,

виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Через інтерес до слова логопед прищеплює зацікавленість до мови в цілому.

Логопеди, дефектологи, корекційні педагоги пропонують нові нетрадиційні форми роботи з дітьми як доповнення до академічних методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусишина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2012. 283 с.
2. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загально-функціональних механізмів мовлення у школярів із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць. Київ, 2007. С. 18 – 23.
3. Андрусьова І. В. Розвиток мовлення дітей 6-річного віку з загальним недорозвитком мовлення в процесі ознайомлення з природою : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.03. Одеса, 2010. 20 с.
4. Базима Н. В. Методика обстеження комунікативної активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення [Електроннийресурс] *Логопедія*. 2016. № 8. – С. 3–14. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2016_8_2 (дата звернення: 18.03.2023).
5. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 387 с.
6. Бадер В.І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 1998.№4. С.15-19.
7. Берник Т.Л. Розвиток диференційованих форм логопедичної допомоги дітям з мовленнєвими вадами в Україні (1945–2000): дис. на здоб. наук. ступ. канд.пед.наук. 13.00.03. Київ. 2006, 336 с.
8. Богачук Ю. В. Теоретико-методологічні засади розвитку мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення засобами художньої літератури [Електронний ресурс]. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2015. Вип. 29. С. 16–21. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_5 (дата звернення: 12.04.2022).
9. Богуш А. М Витоки розвитку образного мовлення дітей старшого дошкільного віку в дослідженнях учених. *Науковий вісник Миколаївського*

національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2015. № 4. С. 24-28.

10. Бондаренко Н.А. Механізм загального недорозвитку мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2014. Вип. 28. С. 23–26. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_28_7 (дата звернення: 02.06.2023).

11. Боряк О. В. До проблеми визначення системного недорозвитку мовлення [Електронний ресурс]. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ, 2015. Вип. 29. С. 21–27. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_6 (дата звернення: 16.04.2023).

12. Бугайко Т.Ф., Бугайко Ф.Ф. Навчання і виховання засобами літератури. Київ : Освіта, 1991. 238 с.

13. Варзацька Л. О. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : метод. реком. для студ. педінститутів та учнів педучилищ : в 2 ч. Ч. 1. Київ : РНМК, 1992. 164 с.

14. Бєлова О. Б. Психолого-педагогічні умови запобігання агресії у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03.; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2013. 20 с

15. Винокур А. С. Подолання мовленнєвого недорозвитку у дітей молодшого шкільного віку : посібник. Київ : Освіта, 1997. 143 с.

16. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення школярів. Київ : Видавництво «Шкільний світ», 2006. 119 с.

17. Голуб Н. М. Труднощі формування навичок мовленнєвого аналізу та синтезу в молодших школярів з нормальним мовленнєвим розвитком та порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. праць*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 22. С.41–46.

18. Загальний недорозвиток мовлення. *Логопедія* : підручник / [за ред. М. К. Шеремет. 2-е вид., перероб. та допов. Київ, 2010. С. 234–296.
19. Іншакова І.Є. Мовленнєвий розвиток дітей. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 89 с.
20. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти/ Л. О Калмикова. – К. :НМЦВО, 2003. – 300 с.
21. Козирова З. Г. Формування лексичної сторони мовлення і розвиток зв'язного мовлення. Київ : Імекс-ЛТД, 2005. 56 с.
22. Корсун В. А. & Денисяк О.М.& Базима Н.В. Логоритміка як засіб корекційного впливу на особистість дитини із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2016. № 9. С. 36–50. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2016_9_7 (дата звернення: 04.05.2023).
23. Колишкін О. В. Психолого-педагогічна характеристика дітей з мовленнєвими порушеннями. Корекційна освіта. Вступ до спеціальності : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Суми, 2013. С. 175–183.
24. Конопляста С.Ю., Сак Т.Б. Логопсихологія : навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
25. Корсун В. А., Денисяк О.М.& Базима Н.В. Корекція мовленнєвих порушень у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами логоритміки [Електронний ресурс]. *Логопедія*. 2017. № 10. С. 21– 40. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2017_10_5 (дата звернення: 04.05.2023).
26. Корсун В. А., Денисяк О.М.& Базима Н.В. Логоритміка як засіб корекційного впливу на особистість дитини із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2016. № 9. С. 36–50. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2016_9_7 (дата звернення: 04.05.2022).
27. Логвінова Л. Л. «Особливості взаємозв'язку логопеда та батьків у процесі корекції ЗНМ у дітей дошкільного віку». Київ : Освіта, 2010. С. 189-193.

28. Логопедія, її предмет, завдання і методи. Основні форми і види мовленнєвих порушень. *Логопедія* : підручник / за ред. М. К. Шеремет. – 2-е вид., перероб. та допов. Київ, 2010. С. 234-296.
29. Мартиненко І.В. Логопсихологія : курс лекцій : навчальний посібник. Київ : ДАІ, 2014. 100 с.
30. Марченко І. С., Дудка О.О. Особливості комунікативного розвитку дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення [Електронний ресурс]. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ. 2015. Вип. 29. С. 60–66. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_13 (дата звернення: 18.07.2022).
31. Марченко І. С., Швалюк А.Ю. Особливості мовленнєвої активності дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення [Електронний ресурс]. *Логопедія*. 2015. № 6. С. 51 – 58. – URL : доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_6_9 (дата звернення: 17.07.2022).
32. Мілевська О. П. До питання формування зв'язних висловлювань в учнів із загальним недорозвитком мовлення [Електронний ресурс]. *Логопедія*. 2011. № 1. С. 45–50. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2011_1_13 (дата звернення: 08.07.2023).
33. Мілевська О. П. Методичні аспекти формування описових умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. № 75 (1). С. 137–140.
34. Молошна І. А., Ласточкіна О.В. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119–123.
35. Олефір О. І. Корекція лексичної складової мовлення у молодших школярів із тяжкими мовленнєвими вадами на уроках читання : автореф. дис.

- ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Олефір Ольга Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2015. - 17 с.
36. Піроженко Т. О. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник. Київ : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
37. Психологія : підруч. для пед. вузів. 3-тє вид., доповн. Київ : Рад. школа, 1968. 572 с.
38. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. – К. : Освіта України, 2011. – 292 с.
39. Рібцун Ю. В. Предметнорозвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ: навчально-методичний посібник. Київ: Освіта України, 2010. 50 с. – URL : https://lib.iitta.gov.ua/5753/1/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5_%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf (дата звернення 20.02.2023).
40. Рібцун Ю. Використання ігрових прийомів у розвитку артикуляційної моторики школярів із ЗНМ. *Дефектологія*. 2008. № 1. С. 11–13.
41. Рібцун Ю. В. Сходінками правильного мовлення : *Науково-методичний журнал*. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. 240 с.
42. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно–методичний комплекс. К.: Освіта України, 2011. 292 с.
43. Саприкіна О.В. Розвиток мовлення дітей раннього віку: комплект матеріалів для занять з дітьми раннього віку. Київ : ТОВ «Ранок», 2009. 32с.
44. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 2–7.
45. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2006. № 2. С. 2–7.

46. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дітей шкільного віку. *Дефектологія*. 2002. №3. – С. 2-4.
47. Соботович Є. Ф. Мовленнєвий недорозвиток у дітей і шляхи його корекції. Київ, 2022. 160 с.
48. Синиця І.О. Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів. Київ : Рад. школа, 1974. 207 с.
49. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталого дитини : Підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.
50. Стахова Л. Л., Подлесна С. С. Активізація словника дітей з ТПМ засобами ІКТ на прикладі інтерактивної LCD панелі. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації*. 2020. Суми: Матеріали ІV Всеукраїнської заочної науково–практичної конференції. С. 86–88.
51. Сугейко Л. Г. Наступність і перспективність формування стилістичних умінь в учнів початкових та 5 класів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2001. 225 с.
52. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам. Київ: Літера ЛТД. 2008. 128 с.: іл.
53. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей : навчально-методичний посібник. Київ : Актуальна освіта, 2014. 235с. – URL : <https://lib.iitta.gov.ua/8695/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE%D1%81%D1%82.%20%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%202014.pdf> (дата звернення: 07.05.2022).
54. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / за ред. Є.Ф. Соботович. Київ : Актуальна освіта, 2007. 120 с. – URL : <https://lib.iitta.gov.ua/8725/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%802->

[%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf](#) (дата звернення: 06.05.2023).

55. Трофименко Л. І Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей із ЗНМ II-III ступенів. *Дефектологія*. 2007. № 3. С. 34–40.
56. Чередніченко Н. В. Діагностика лінгвістичних здібностей у молодших школярів із порушеннями мовлення при опануванні ними фонетико-графічних умінь та навичок. *Логопедія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2013. № 4. С. 75–86.
57. Шеремет М.К. Логопедія: підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 376 с.
58. Шукшина Л. М. Допомога дітям з мовленнєвими проблемами. Київ: Шкільний світ, 2012. 128 с. URL : <http://www.logoped.in.ua/> (дата звернення: 10.05.2023).
59. Яциніна Н.О. Формування інформаційно–технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету: автореф. дис.канд. пед. Наук: 13.00.09. Х., 2008. 20 с.
60. Яциніна Н.О. Етапи формування інформаційно–технологічної компетенції майбутнього вчителя. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: СПД Жовтий, 2008. Ч. 4. С. 292–298.